

Η κοινωνία κληρονόμων ως υποκείμενο και αντικείμενο του δικαίου (ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΗ)

Κωνσταντίνος Δ. Παναγόπουλος
Καθηγητής του Αστικού Δικαίου – Νομική Σχολή Δ.Π.Θ.

1. Ιστορικό

Ο δικηγόρος Χ απεβίωσε δίχως να αφήσει διαθήκη και οι εξ αδιαθέτου κληρονόμοι του ζήτησαν και έλαβαν από την αρμόδια Δ.Ο.Υ αριθμό φορολογικού μητρώου (ΑΦΜ), με έναρξη εργασιών από το χρόνο της επαγωγής, για την εκ του νόμου συσταθείσα κοινωνία κληρονομικού δικαιώματος (ΑΚ 1884), στην οποία προσέδωσαν την επωνυμία «Ψ» ως περιλαμβάνουσα την ατομική επιχείρηση του εκλιπόντος δικηγόρου.

2. Ερώτημα

Ενόψει των ανωτέρω, οι εξ αδιαθέτου συγκληρονόμοι του Χ ζήτησαν την επιστημονική μου άποψη για το νομικό status της ανωτέρω κοινωνίας κληρονόμων.

3. Απάντηση

Πριν επιχειρηθεί απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα σκόπιμο είναι, προς θεμελίωση και ευχερέστερη κατανόησή της, να προηγηθούν οι ακόλουθες επισημάνσεις.

α. *Επισήμανση πρώτη:* Ένας από τους βασικούς στόχους του κληρονομικού δικαίου, ιδίως επί περισσότερων κληρονόμων, είναι η *συνέχιση της κοινωνικής και οικονομικής ζωής*¹. Η νομοθετική επιλογή της

---

¹ Αυτή η βασική ήδη από το βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο κατεύθυνση (σχετικώς *Μπαλής*, *Εγχειρίδιον κληρονομικού δικαίου* 3^η έκδ. παρ. 1 σελ. 7) εξακολουθεί και τώρα να συνιστά μια

δημιουργίας «κοινωνίας» κληρονόμων με το άρθρο 1884 ΑΚ υπηρετεί επιτυχώς αυτή τη θεμελιώδη λειτουργία του κληρονομικού δικαίου², την οποία ενισχύει και ο δικονομικός νομοθέτης δίδοντας με το άρθρο 482.1 ΚΠολΔ την ουσιώδη κατευθυντήρια γραμμή να *αποφεύγεται η διανομή των επιχειρήσεων*³, οι οποίες αναντίρρητα μεν γίνεται δεκτό ότι εντάσσονται και αυτές στην κοινωνία συγκληρονόμων⁴, ερευνητέον όμως τι θεωρείται ως *επιχείρηση* εντασσόμενη στην κοινωνία κληρονόμων κατά την έννοια του άρθρου 1884 ΑΚ, πράγμα που εξετάζεται αμέσως κατωτέρω.

β. *Επισήμανση δεύτερη*: Η επιχείρηση συνιστά κεντρική έννοια του εμπορικού δικαίου⁵, η σημασία της όμως είναι μεγάλη και σε άλλους κλάδους, όπως το εργατικό, το φορολογικό και, βέβαια, το αστικό δίκαιο, όπου στο πλαίσιο διακρίσεων αναφορικά με τα περιουσιακά σύνολα γίνεται από τους συγγραφείς λόγος και για την «επιχείρηση»⁶ ως διακριτή νομική οντότητα.

Εντούτοις η έννοια αυτή παραμένει με όχι σαφώς περιγεγραμμένο περιεχόμενο, πράγμα που έχει πολλαπλή εξήγηση: Ο όρος προέρχεται από τις οικονομικές επιστήμες και αποβαίνει δυσχερής η απόδοση σ' αυτόν

θεμελιώδη λειτουργία του κληρονομικού δικαίου (Παπαστερίου, σε Γεωργιάδη/Σταθόπουλου ΑΚ, Εισαγ. στα άρθρα 1884 - 1894 τ. Χ σελ. 60 παρ. II 2).

² Παπαστερίου, π. σελ. 61 παρ. III 1.

³ Ορθά η *Ε. Ζερβογιάννη* επισημαίνει (ΕφαρμΑστΔ 2016 σελ. 219) ότι «από πλευράς εμπορικού δικαίου προέχει η αποφυγή διάσπασης της επιχείρησης προκειμένου να διασφαλιστεί κατά το δυνατόν η συνέχειά της». Στην ίδια κατεύθυνση κινείται όμως και το κληρονομικό δίκαιο με την πρόβλεψη της κοινωνίας κληρονόμων (ΑΚ 1884), όπου γίνεται δεκτό ότι εντάσσεται και η ασκούμενη από τον κληρονομούμενο επιχείρηση. Ιστορική από την πλευρά αυτή είναι η απόφαση ΟλομΑΠ 7/2009 (βλ. κατωτέρω 3γ και σημ. 12) που διαπνέεται από τη βασική ιδέα της διαφύλαξης της επιχειρηματικής ενότητας.

⁴ *Απ. Γεωργιάδης*, Κληρονομικό δίκαιο 2012 παρ. 48 σελ. 947 αρ. 12. *Βουζίκας*, Κληρονομικό δίκαιο παρ. 165 σελ. 1211 -1212. *Παπαστερίου*, π. σελ. 71 αρ. 18.

⁵ Αντί πολλών, βλ. *Ε. Περάκη*, Γενικό μέρος του εμπορικού δικαίου, αναθεωρημένη έκδοση, 2011 παρ. 46 επ.

⁶ Ενδεικτικά, *Φ. Δωρής*, Εισαγωγή στο αστικό δίκαιο 1991 σελ. 57. *Απ. Γεωργιάδης*, Γενικές αρχές 3^η έκδ. 2002 παρ. 19 αριθ. 28-29 σελ. 230.

ενός νοήματος κοινού που να καλύπτει ικανοποιητικά τη γενικευμένη πολυκλαδική⁷ χρήση του στα νομοθετικά κείμενα. Πολυσημία του όρου παρατηρείται μάλιστα όχι μόνο σε διαφορετικούς κλάδους δικαίου, αλλά και εντός ενός και του αυτού κλάδου, ενίοτε μάλιστα και στο ίδιο νομοθέτημα, όπως -ενδεικτικά- στα άρθρα 1 και 5 του ν. 3959/2011 (αντίστοιχα των 1 & 4.2 του προΐσχύσαντος ν. 703/1977), όπου το πρώτο αντιμετωπίζει την επιχείρηση ως υποκείμενο του δικαίου και το δεύτερο ως αντικείμενο αυτού.

Η σύνθεση ορισμού της επιχειρήσεως ενιαίου, για όλες τις περιπτώσεις της πληθωρικής εμφανίσεώς της στη νομοθεσία, είναι συνεπώς μάλλον ανέφικτη, ώστε *«ο προσδιορισμός του ακριβούς περιεχομένου της έννοιας αποτελεί τελικά αντικείμενο ερμηνείας της εκάστοτε διάταξης⁸»*.

Εν προκειμένω ερμηνευτέα είναι η διάταξη του άρθρου 1884 ΑΚ, σε συνδυασμό με το άρθρο 483.1 ΚΠολΔ, περί της έννοιας της κοινωνίας δικαίωματος όταν στην κληρονομία περιλαμβάνεται και επιχείρηση του θανόντος. Σχετικώς σημειωτέον εν πρώτοις, ότι με την κατάργηση του προΐσχύσαντος άρθρου 1889 ΑΚ (με το άρθρο 53 ΕνΚΠολΔ) έπαυσε να υπάρχει ο περιορισμός εκείνης της διάταξης στην γεωργική μόνο επιχείρηση. Το άρθρο 483.1 ΚΠολΔ που ρυθμίζει τώρα το ζήτημα καλύπτει πλέον ρητά *όλες ανεξαιρέτως τις επιχειρήσεις*, καθώς ορθά επισημαίνεται ότι με τη φράση *«ή άλλη επιχείρηση»* καθίσταται σαφές ότι η απαρίθμηση εκεί ορισμένων επιχειρήσεων είναι απλώς ενδεικτική⁹.

Ως επιχείρηση εντασσόμενη στην κοινωνία κληρονόμων με το άρθρο 1884 ΑΚ γίνεται λοιπόν δεκτό ότι νοείται το οικονομικό σύνολο δικαιωμάτων,

---

⁷ Πέρα από τη συχνότατη χρήση του όρου στο εμπορικό, στο εργατικό και στο φορολογικό δίκαιο, διατάξεις για την επιχείρηση απαντώνται επίσης στον αστικό κώδικα (άρθρα 332, 334, 479, 959, 969, 1623, 1624) και στον κώδικα πολιτικής δικονομίας (άρθρα 483, 1001 Α, 1034).

⁸ *Ε. Περάκης*, Γενικό μέρος του εμπορικού δικαίου, αναθεωρημένη έκδοση, 2011 παρ. 46 σελ. 179.

⁹ *Παπαστερίου*, π. σελ. 130 αρ. 27 β. *Απ. Γεωργιάδης*, Κληρονομικό δίκαιο παρ. 49 VI 1 αρ. 54 σελ. 984. *Τασίκας*, ΣΕΑΚ τ. II, 2013, άρθρο 1987 σελ. 1444 αρ. 40.

πραγμάτων, άυλων αγαθών, καταστάσεων όπως η πελατεία, η φήμη, η πίστη, η καλή πορεία της επιχειρήσεως κλπ, οργανωμένα σε οικονομική ενότητα από το φορέα της¹⁰, νομικό ή φυσικό πρόσωπο (ατομική επιχείρηση), αδιάφορο αν είναι εμπορική ή όχι, περιλαμβάνοντας έτσι, κατά τη γνώμη μου, και τα λεγόμενα ελευθέρια επαγγέλματα του γιατρού, δικηγόρου, μηχανικού, οικονομολόγου κλπ., των οποίων η δραστηριότητα χαρακτηρίζεται «επιχειρηματική» και από τον ίδιο το νομοθέτη, στο εντελώς πρόσφατο παράδειγμα του ν. 4415/2016 άρθρο 27, όπου κάνοντας λόγο για καθηγητές πανεπιστημίου και λέκτορες «πλήρους απασχόλησης που ασκούν επιχειρηματική δραστηριότητα είτε ατομικώς είτε μέσω εταιρείας» αναφέρεται κυρίως, αν όχι αποκλειστικά, σε αυτά τα επαγγέλματα (γιατρού, δικηγόρου, μηχανικού και οικονομολόγου) όταν ασκούνται παράλληλα, εξωπανεπιστημιακά, από καθηγητές ή λέκτορες. Πράγματι, είναι μεν εφικτό να περιέλθει στους κληρονόμους δικηγόρου η αξίωση αυτού για την οφειλόμενη κατά το χρόνο του θανάτου αμοιβή του, ως μεμονωμένο στοιχείο της κληρονομίας. Άλλα όμως περιουσιακά στοιχεία συνδεδεμένα με την ενάσκηση της δικηγορίας από αυτόν μπορούν να κληρονομηθούν μόνο δια της περιελεύσεως στους κληρονόμους της επιχείρησης ως ενότητας. Ενδεικτικά, αλλά χαρακτηριστικά, μπορεί να αναφερθούν οι εξής δύο περιπτώσεις:

α) της ενάσκησης ενδίκου βοηθήματος ή μέσου από τον κληρονομούμενο όσο ζούσε, με δικάσιμο που έπεται του θανάτου και

β) της λεγόμενης «εργολαβίας» δίκης, όπου η αμοιβή συναρτάται προς την ευνοϊκή έκβαση της δίκης.

---

¹⁰ Έτσι *Απ. Γεωργιάδης*, π. σελ. 9855 αρ. 56, *Παπαστερίου*, π. σελ. 131 αρ. 31. Πρβλ. και τον παρεμφερή ορισμό της επιχείρησης από τον Αρειο Πάγο με άλλη αφορμή (κατασχετό της επιχείρησης ως ενότητας), όπου προστίθεται προσφυσώς ότι «με την έννοια αυτή η επιχείρηση συνιστά αυτή καθαυτή άυλο αγαθό» (ΟλομΑΠ 7/2009, ΔΙΚΗ 2009 σελ. 634). Ο ορισμός αυτός υιοθετείται πλέον και από τους συγγραφείς (βλ. *Τασίκα*, π.).

Οι γενόμενες από τον κληρονομούμενο ενέργειες ως τον θάνατό του θα είναι καταδικασμένες να μείνουν χωρίς αμοιβή, συνακόλουθα δε αυτή ως μεμονωμένο περιουσιακό στοιχείο δεν θα μπορεί να κληρονομηθεί και θα ματαιωνόταν έτσι το σχετικό κληρονομικό δικαίωμα, αν η δικηγορική επιχείρηση δεν κληρονομηθεί ως ενότητα εντασσόμενη στην «κοινωνία κληρονομίας», ώστε να συνεχιστεί μέχρι την εκδίκαση του ένδικου μέσου ή βοηθήματος, στην πρώτη περίπτωση, ή μέχρι την τελική έκβαση της δίκης στη δεύτερη.

Και είναι ασφαλώς άλλο το (μάλλον αυτονόητο) ζήτημα, ότι παράσταση στις δίκες αυτές και κατάθεση προτάσεων δεν μπορεί να γίνει από τους κοινωνούς συγκληρονόμους, αν δεν έχουν και οι ίδιοι δικηγορική ιδιότητα, αλλά από δικηγόρους στους οποίους αυτοί θα το αναθέσουν. Άλλωστε είναι κοινός τόπος κατά την ενάσκηση της δικηγορίας, ότι στην πράξη ανατίθεται συχνά σε συναδέλφους η διεκπεραίωση μεμονωμένων διαδικαστικών πράξεων είτε στο πλαίσιο της πολύ συνήθους αλληλοεξυπηρέτησης (λόγω εξ αντικειμένου ενίοτε αδυναμίας ταυτόχρονης παραστάσεως ενός δικηγόρου σε παράλληλες δικασίμους διαφορετικών πελατών σε διαφορετικά δικαστήρια την ίδια ημέρα και ώρα) είτε στο πλαίσιο κατανομής εργασίας εντός του δικηγορικού γραφείου, χωρίς ούτε το ένα ούτε το άλλο να σημαίνει βέβαια ότι η υπόθεση παύει έτσι να «ανήκει» στο δικηγόρο στον οποίο την ανέθεσε ο πελάτης.

Τυχόν άκαιρη (πρόωρη) λοιπόν διακοπή της λειτουργίας της ατομικής δικηγορικής επιχειρήσεως λόγω θανάτου του ασκούντος αυτήν δικηγόρου θα ματαίωνε, κατά τα εκτεθέντα, σε μέγιστο βαθμό την δυνατότητα να κληρονομηθούν τα συνδεδόμενα με αυτήν περιουσιακά στοιχεία ή σχέσεις, νομικές ή οικονομικές, ενώ η συνέχισή της ως επιχείρηση εντασσόμενη στην κοινωνία κληρονόμων του άρθρου 1884 ΑΚ είναι ο μόνος τρόπος για

να μην προσβληθεί ή και ματαιωθεί εντελώς το κληρονομικό δικαίωμα αυτών.

γ. *Επισημάνση τρίτη*: Η επιστημονική συζήτηση, αν η επιχείρηση μπορεί να συνιστά αυτοτελές (ενιαίο) αντικείμενο δικαιώματος¹¹, αφορούσε βασικώς τα εμπράγματα δικαιώματα, όπου ισχύει η αρχή της ειδικότητας (ανάγκη χωριστής μεταβίβασης ενός εκάστου των περιουσιακών στοιχείων που συνθέτουν την ομάδα), ενώ αντικείμενο ενοχικών σχέσεων (λχ πώλησης) ασφαλώς μπορεί να είναι μια ομάδα περιουσίας, άρα και η επιχείρηση, συνολικά. Κληρονομικού δε δικαιώματος η επιχείρηση μπορούσε ανέκαθεν να είναι αντικείμενο, σύμφωνα με την αναντίρρητη παραδοχή που ήδη αναφέρθηκε, ότι σε περίπτωση εξ αδιαθέτου διαδοχής εντάσσεται στην κοινωνία κληρονόμων η επιχείρηση ως ενότητα και όχι χωριστά τα επί μέρους στοιχεία της. Σε κάθε περίπτωση το ζήτημα έκρινε πλέον ο Άρειος Πάγος υπέρ της αναγνώρισεως *αυτοτελούς* δικαιώματος στην *επιχείρηση ως σύνολο*, με την απόφαση 7/2009 της Ολομέλειας¹².

δ. *Επισημάνση τέταρτη*: Οι δύο προηγούμενες επισημάνσεις αναφέρονται στην επιχείρηση υπό τη στατική της έννοια (σύνολο περιουσίας) ως αντικείμενο του δικαίου. Όμως αυτή εμφανίζεται και υπό έννοια δυναμική¹³ (οργανωμένη συναλλακτική δράση). Στο δίκαιο του ανταγωνισμού, στο δίκαιο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων και στο

---

¹¹ Σχετικώς βλ. *Κ. Παμπούκη*, σχόλιο στην απόφαση ΕφΑθ 391/2003 σε *ΕπισκΕμπΔ* 2003 σελ. 909 επ. Πρβλ. *Χρ. Φίλιο*, *Περιουσία και χωριστές περιουσίες* 2015 σελ. 118 επ. αρ. 131 επ. και *Κ. Παναγόπουλο*, *Τα οιονεί νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα του δικαίου* 2016 κεφ. 16 και εκεί σημ. 15.

¹² ΟλομΑΠ 7/2009 ΔΙΚΗ 2009 σελ. 634 = ΔΕΕ 2009 σελ. 734 = ΕΠολΔ 2010 σελ. 39. Πρβλ. και τις προωθημένες σκέψεις ως προς το αντικείμενο αυτού του δικαιώματος που διατυπώνει με αφορμή την απόφαση αυτή ο *Π. Βέλλας*, *Η επιχείρηση ως αντικείμενο εμπράγματης ασφάλειας*, ΔΕΕ 2014 σελ. 1107 επ. και ιδίως σελ. 1110.

¹³ Τη διάκριση σε επιχείρηση με στατική ή δυναμική έννοια επιχειρεί ο *Ν. Δελούκας*, *Η εμπορική επιχείρησις και η προστασία αυτής* 2^η έκδ. 1980 τ. Α σελ. 2 παρ. 1.

φορολογικό δίκαιο η επιχείρηση φαίνεται να αντιμετωπίζεται υπό την ανωτέρω δεύτερη έννοια, ως *οντότητα* δηλαδή αυτοτελής (διαφορετική από τα πρόσωπα που συνδέονται με αυτήν) προοριζόμενη να δρα οργανωμένη *προς επιδίωξη οικονομικού σκοπού*, δίδοντας έτσι αφορμή να χαρακτηριστεί η επιχείρηση στη δυναμική της έκφανση ως υποκείμενο του δικαίου¹⁴, δίχως εντούτοις να αναιρείται η φύση της (και) ως αντικείμενο του δικαίου, όταν και όπου εμφανίζεται με τη στατική της έννοια¹⁵.

Νομοθεσία και επιστήμη ανέδειξαν και άλλες νομικές οντότητες¹⁶ που δίχως να είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα, αντιμετωπίζονται εντούτοις ως υποκείμενα δικαίου¹⁷. Ειδικότερα, η φορολογική νομοθεσία -κατά την απαρίθμηση των υποκειμένων που υπόκεινται σε φόρο, τέλη ή εισφορές- εισήγαγε προσφάτως τον όρο «νομική οντότητα», την οποία ορίζει ως «κάθε μόνωμο εταιρικής ή μη οργάνωσης και κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα που δεν είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο, όπως ιδίως ...» παραθέτοντας μακρύ ενδεικτικό κατάλογο τέτοιων οντοτήτων, στις οποίες περιέλαβε ρητά και τις «κοινωνίες αστικού δικαίου»¹⁸.

---

¹⁴ Γ. Τριανταφυλλάκης, Το συμφέρον της επιχείρησης ως κανόνας συμπεριφοράς των οργάνων της ΑΕ 1998 σελ. 26 επ. και 198 επ. Σύμφωνα Κ. Παναγόπουλος, Εισαγωγή στο δίκαιο και στο αστικό δίκαιο 1999 παρ. Β 13 σελ. 78. Πρβλ. επίσης Β. Αντωνόπουλο, Βιομηχανική ιδιοκτησία 1993 σελ. 110, Βaur, Η σημασία της έννοιας της επιχείρησης στο γερμανικό δίκαιο ΕΛΔ 1985 σελ. 371 & 379 και Κ. Παμπούκη, Επιχείρηση και όμιλος επιχειρήσεων με κοινοτική διάσταση ΕΕΕυρΔ 1998 σελ. 707, οι οποίοι ειδικά στο δίκαιο των συνδεδεμένων επιχειρήσεων και του ανταγωνισμού θεωρούν ότι η επιχείρηση αντιμετωπίζεται ως υποκείμενο του δικαίου.

¹⁵ Τέτοιο διφυή χαρακτήρα αποδίδει στην επιχείρηση ο Κ. Παναγόπουλος (Τα οιονεί νομικά πρόσωπα ως υποκείμενα του δικαίου 2016 κεφ. 16 υπό στοιχείο στ' σελ. 174 – 175), ο οποίος τοποθετεί στο μεταίχμιο αντικειμένου και υποκειμένου του δικαίου και άλλα περιουσιακά σύνολα με διφυή επίσης χαρακτήρα, όπως το αμοιβαίο κεφάλαιο ακίνητης περιουσίας (π. σελ. 77 επ.), οι ειδικοί λογαριασμοί του ευρύτερου δημόσιου τομέα (π. κεφ. 18), άλλοι ειδικοί λογαριασμοί και ιδίως ταμεία επικουρικής ασφάλισης (π. κεφ. 11) και το ταμείο στήριξης Ελλήνων καλλιτεχνών άσματος και χορού (π. κεφ. 19).

¹⁶ Για τον όρο αυτό και τη χρήση του κυρίως στο φορολογικό δίκαιο βλ. Αλ. Σπυρίδωνος, Η νομική οντότητα ως νέος θεσμός του εταιρικού δικαίου, σε Αναμνηστικό Τόμο Λεωνίδα Γεωργακόπουλου 2016 τ. II σελ. 897 επ.

¹⁷ Περιπτώσιολογία τέτοιων μορφωμάτων βλ. σε Κ. Παναγόπουλο, π. κεφ. 10 – 19, ο οποίος τα ονομάζει «οιονεί» νομικά πρόσωπα.

¹⁸ Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας (ν. 4174/2013) άρθρο 3. Σχεδόν πανομοιότυπη διατύπωση έχει και το άρθρο 2 ν. 4172/2013 (περί φορολογίας εισοδήματος), ενώ στο

Η κοινωνία κληρονόμων, στην οποία έχει ενταχθεί και μια επιχείρηση οποιασδήποτε μορφής (κατά τα εκτεθέντα, και δικηγορική ατομική επιχείρηση), συνιστά συνεπώς εξ ορισμού υποκείμενο του φορολογικού δικαίου ως μία οντότητα από αυτές που ρητά περιλαμβάνονται στην ενδεικτική απαρίθμηση των νόμων 4172/2013 και 4174/2013.

4. Πόρισμα

Στο ερώτημα για το status της κληρονομικής κοινωνίας επί ατομικής δικηγορικής επιχειρήσεως αβίαστα πλέον προκύπτει από το συνδυασμό των ανωτέρω επισημάνσεων η απάντηση, ότι η κοινωνία κληρονόμων αντιμετωπίζεται από το μεν φορολογικό δίκαιο (με ρητή νομοθετική πρόβλεψη) ως υποκείμενο αυτού, επιβάλλεται δε σε κάθε περίπτωση να αντιμετωπιστεί και ως αυτοτελές αντικείμενο κληρονομικού δικαιώματος που παρέχει την εξουσία, με τη συνέχιση της επιχείρησης ως ενότητας (εντασσίμενης στην κοινωνία κληρονόμων του άρθρου 1884 ΑΚ) μέχρι την ολοκλήρωση των εκκρεμοτήτων της, να ικανοποιηθεί το κληρονομικό δικαίωμα που άλλως απειλείται με ματαίωση (λ.χ. είσπραξη υπολοίπου αμοιβών, ανάθεση σε δικηγόρο ή δικηγόρους της παραστάσεως σε δικασίμους που είχαν προσδιοριστεί προ του θανάτου του κληρονομούμενου ή στην άσκηση ενδίκων μέσων σε υποθέσεις που ο θανών είχε αναλάβει εξαρτώντας την αμοιβή από την ευνοϊκή έκβαση της δίκης, συμφωνία γνωστή με τον όρο "εργολαβία δίκης" κλπ).

Και, εν γένει, εφόσον βέβαια ανατίθενται σε δικηγόρους από την κοινωνία κληρονόμων οι ενέργειες που κατά το νόμο απαιτούν τέτοια ιδιότητα, η αναγνωριζόμενη από το φορολογικό αλλά και το αστικό δίκαιο «νομική

Παράρτημα του ν. 4308/2014 για τα ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα ορίζεται ως «οντότητα, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ένωση προσώπων με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, επιχείρηση ή οργανισμός κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα που ανήκει στον ιδιωτικό ή στον δημόσιο τομέα».

οντότητα» της κοινωνίας κληρονόμων που περιλαμβάνει και την κληρονομούμενη ατομική επιχείρηση του εκλιπόντος δικηγόρου, συννόμως την συνεχίζει όσο χρόνο απαιτείται προς διασφάλιση της ικανοποίησης του σχετικού κληρονομικού δικαιώματος επ’ αυτής και επί των καθέκαστα κληρονομούμενων περιουσιακής φύσεως στοιχείων της, που θα ματαίωνε η τυχόν άκαιρη ή πρόωρη διακοπή της λειτουργίας της λόγω θανάτου του ασκούντος αυτήν, προσβάλλοντας έτσι ανεπίτρεπτα το (προστατευόμενο από το συνδυασμό των άρθρων 1884 ΑΚ και 482.1 ΚΠολΔ) κληρονομικό δικαίωμα των κοινωνών, που διασφαλίζεται μόνο με τη συνέχιση και την ένταξή της στην κοινωνία κληρονόμων μέχρι την διεκπεραίωση όλων των εκκρεμοτήτων της.

31 Οκτωβρίου 2016

Ο γνωμοδοτών

Κωνσταντίνος Δ. Παναγόπουλος
Καθηγητής Νομικής Σχολής Δ.Π.Θ.